

УДК 340.12 (477)(091)

Т. Г. АНДРУСЯК

Тарас Григорович Андрусак, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ – ПРАВНИК І ПРОСВІТИТЕЛЬ

Ім'я Костя Левицького для переважної більшості сучасних істориків нерозривно пов'язане зі ЗУНРом – одним із творців та Головою Уряду якої він був. Сьогодні можна констатувати, що її занепад, як і втрата іншої української національної державності того часу, є, у всіх випадках, результатом зовнішньої агресії та окупації, а не прорахунком їхніх творців чи керівників.

Сьогодні, коли безперечними та беззастережними стали необхідність оборони країни від зовнішньої загрози та створення дієвої й ефективної правової системи, стає очевидною необхідність актуалізації інтелектуального доробку у цій сфері попередніх поколінь чи, принаймні, інтелектуальної спадщини кращих правників, та її дієве використання в сучасних процесах вирішення і врегулювання наявних проблем. А це й переосмислення своєї історії, і підвищення рівня правової культури та правосвідомості.

У цьому відношенні постать Костя Левицького як правника, який розумів важливість знання громадянами передбачених законодавством прав, поінформованості щодо шляхів та механізмів їх відстоювання й захисту, та надзвичайно багато робив для цього, викликає особливий інтерес.

Можна з певністю стверджувати, що саме Кость Левицький започаткував підготовку, видання та поширення серед найширших верств населення просвітницької літератури з різних актуальних проблем. Кость Левицький сформулював і утвердив ідею, що саме інформація про шляхи якомога ефективнішого використання своїх прав та шляхи їх захисту викликають особливий інтерес у широкого кола громадян. Кость Левицький започаткував і сформував потужне й системне поширення популярної просвітницької літератури з роз'ясненням актуальних і дотичних до широких верст населення законів та описом механізмів їх виконання та використання у власних інтересах.

Вже в праці «Наш закон громадській або які ми маємо права і повинності в громаді», в якій йдеться про права громади та права кожного члена громади, що й сьогодні потребує свого переосмислення і актуалізації, він писав: «Прочитайте Панове Громадо сю книжочку про право громадське уважно, а як вона Вам на що припадєть і Ви з неї на свій пожиток чоґо научитеся, то буде се для мене найвисша заплата і найбільша відрада»¹.

Сьогодні, коли популярні праці про Конституцію України, є радше винятком, ніж поширеним явищем, хочеться згадати іншу працю Костя Левицького «Наша свобода або які ми маємо права», де він, зокрема, підкреслив: «Хоть ми ту лиш про деякі найважніші права конституційні розказали а вже і з того добре знаєте, що є у нас свободні права, свобода народна, але що ми з того всього не багато ужиткуємо... На що ж здалися найліпші права – коли ми їх знати не будемо, так, як той газда, коли не знає – що на его обійстю находитья. Нам треба доконче пізнати і дізнатися: що нам можна, що ні! Правда! Ми рівноправні»².

Будучи добре поінформованим про весь спектр економічних, фінансових, господарських та інших потреб народних верств, Кость Левицький готує і поширює літературу з різних проблемних питань.

Серед них питання позичок, адже «не раз можна почути у нас голос, з уст наших поважних людей, що позичками не піднесєся народ, а лише більше здовжиться та стане залежний від тих, котрі йому позичають». Він пише і видає працю «Про сільські каси позичкові і щадниці», в якій зазначає: «Отсе подалисьмо головні основи щадниць, які мають закладатися у нас по селах і містечках в цілі розвинення широкої роботи: хліборобської самопомочи. Робота то та не є легка, але на всякий спосіб більше важна як трудна. Люде, що мають однакі потреби і цілі мусять разом заступатися у борбі життя, щоби здобути собі нове ліпше життя. Найліпші закони, ані чужі руки не принесуть нам добра, як ми самі, кожний про себе і всі разом не заложимо руки у власній справі. Тож не забувайте ласкаво панове громадо на отсей наш поклик: «Працюй і щад!»»³.

Ним започатковується ціла серія книжок, виданих пізніше у «Просвіті», з усіх проблем, які могли бути цікавими і актуальними для українського населення: про права рідної мови, про порядок створення в селі

громадського магазину чи колективної комори для якісного і належного рівня зберігання зернових – шпихлір, про нове будівельне законодавство.

Цінність і значення доробку Костя Левицького з різних важливих правових аспектів, громадських, соціальних, економічних та інших питань важко переоцінити. Загальний наклад цих видань, як і інших видань «Просвіти», сягав декількох десятків тисяч, тож реально сприяв піднесенню рівня ознайомленості населення з вимогами та можливостями, які надавало чинне законодавство, що, безперечно, сприяло рівню правової свідомості та правової культури українського населення. Особливо, коли взяти до уваги, що товариство «Просвіта» наприкінці ХІХ ст. поширило свою діяльність на все українське населення і мало свої представництва практично в кожному українському селі.

Роль і значення праць Костя Левицького полягала не тільки в поширенні та популяризації вимог законодавства, а й у піднесенні відповідальності за участь у виборах і належного використання свого виборчого права. Тому ще одним важливим аспектом його діяльності стає поширення інформації про політичні й виборчі права та їх правильне використання. Для цього він пише праці про вибори послів, зокрема від курії сільських громад, до яких належала більшість українського населення. Підкреслюючи: «Поставимося як слід при виборах, а тоді ...46 українських послів здобудуть нам справедливе виборче право!»⁴.

Не меншу увагу приділяв він виборам до парламенту, зокрема зазначаючи: «Кожен, хто береться за якесь діло, мусить зрозуміти річ про яку йде. Рільник мусить уміти ходити коло землі; ремісник мусить навчитися ремесла; правник мусить знати право; лікар мусить докладно пізнати тіло людини і його хвороби, – а виборець, що береться до виборів посла повинен також знати, як до них братися і що треба робити, бо інакше не буде з нього хосну (користі – ред.) при виборах»⁵.

Діяльність, спрямована на підвищення рівня правової свідомості, усвідомлення значимості своїх політичних прав врешті-решт увінчалася успіхом у запровадженні загального і рівного виборчого права. Кость Левицький, ставши депутатом, продовжив свою діяльність у напрямі поширення інформації серед населення, утвердження розуміння цінності й значимості своїх виборчих прав та важливості правильно зробленого вибору, цінність здобутих і виборних прав. Адже, «... отсі маси народні, що довго і тяжко боролися за загальне право виборче до парламенту, та відтак на підставі сего права послали нових послів у віденський парламент, тепер надіються поліпшення своєї суспільної долі та питають: що принесли нам наші послі?»⁶.

Ще однією безперечною заслугою Костя Левицького є роз'яснення для народу суті, специфіки і особливостей державної влади та її політики і діяльності. З цією метою він тлумачить податкову функцію державної влади та її соціальні функції. Так, у праці «Діяльність нового парламенту в справах податкових», він серед іншого зазначає: «Усунення податків, що надмірно чи то несправедливо обтяжать населення, а натомість впровадження справедливого розкладу податкового на загаль населення по змозі одиниць, отсе новочасне змагане соціальних політиків. А поступові сторонництва проголосили у своїх програмах дві загальні засади: стриміти до створення для індивідумів мінімального доходу вільного від податку та прогресивно висшого оподаткування прибуткових заможніших одиниць господарських»⁷.

Крім правових праць просвітницького спрямування, Кость Левицький є автором наукових студій у сфері цивільного процесу та історико-правових досліджень, формування історії української правової думки та політичної біографістики українських діячів тощо. На окрему увагу заслуговують його праці з міжнародного права, прав національних меншин.

Кость Левицький створив і більше десяти років редагував український правничий періодичний журнал «Життя і право» (1928–1939), що став реальною трибуною обговорення всіх актуальних і важливих проблем для українських правників усіх юридичних професій.

Важливо та актуально підкреслити, що цьому передувала кропітка робота ряду правників по розробці української правничої термінології, яку завершив Кость Левицький, видавши українсько-німецький правничий словник.

Інтелектуальна Кость Левицький біографія є надзвичайно цікавою і в чомусь повчальною для сучасних політиків, адвокатів, громадських діячів.

Кость Левицький народився 18 листопада 1859 р. в містечку Тисмениця, помер 18 листопада 1941 р. у Львові⁸. Це, без перебільшення, унікальна постать і в інтелектуальному, і в політичному житті українського народу. Кость Левицький більше шістдесят років робив все можливе для покращення долі і становища рідного народу, стояв на чолі українського політичного руху. Саме це й було головно причиною того, що в радянський період його ім'я намагалися стерти з пам'яті народу, не згадуючи ні в енциклопедичних довідниках, ні в працях з історії України ХІХ–ХХ століття.

Розглянемо коротко його життєвий шлях – різносторонній і складний, заповнений постійною невтомною та безперервною працею і дійсно вагомими та значимими здобутками в розвитку правової культури, національної свідомості народу, його розвитку, готовності боротися та відстоювати свої права, можливості та майбутнє.

Після здобуття початкової освіти в т. зв. нормальній школі в 1872 р. розпочав навчання у Станіславській гімназії. У 70-х рр., так само як і на Наддніпрянській Україні, в ряді міст на західноукраїнських землях виникають «громади» – молодіжні українські організації, які об'єднують молодь, що прагне працювати на користь рідного народу. Виникла така таємна організація і у Станіславові. Її організаторами та лідерами були брати Заклинські: Леонід, Роман та Корнило. Головним завданням організації було залучення учнів гімназії до праці над піднесенням національної свідомості українського селянства, яке становило переважну більшість населення, та поширення видань «Просвіти».

Сам Кость Левицький, згадуючи про ці події, писав у своїй праці про історію політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.: «Та в таких обставинах робота «Просвіти» не була легка, бо треба було боротись не тільки з темнотою народу, але й зі всяким упередженням старої галицької інтелігенції. Та перших народовців кріпила віра в перемогу правди і вони по заснуванню «Просвіти» (1868 – Т.А.), наче апостоли розійшлися у всі сторони рідного народу до праці над його освіднюванням.

Не забуду ніколи пам'ятних слів першої відозви «Просвіти»: «Нехай всякий, хто може, жертвує для рідного народу ... й свою лепту...». Отсі слова були для мене благородним живчиком в моїм молодечім віці, що мені вказав перший шлях праці національної. Та я давав свою лепту по зможі. Як ученик гімназійний використовував я час свят і ферій, щоби неграмотним селянам читати книжочки «Просвіти» та пояснювати їм те, що пише ся, а грамотним (письменним) роздавати книжочки «Просвіти», щоб далі читали і людям пояснювали. Те саме робив я як студент університету і допровадив до заснування читальні»⁹.

Після закінчення гімназії він продовжив навчання на юридичному факультеті Львівського університету, де разом з іншими студентами, зокрема Андрієм Чайковським, Євгеном Олесницьким та ін., у 1881 р. створив перше українське правниче студентське громадське об'єднання – «Кружок правників», керівником якого його було обрано. Головна мета, з якою було створено «Кружок...», полягала в наданні допомоги у здобутті фахової освіти. Було створено також власну фахову бібліотеку та започатковано видавання скриптів, тобто текстів лекцій з усіх юридичних предметів.

У «Кружку...» також була створена комісія по роботі над правничою термінологією. Результатом діяльності Костя Левицького в цьому напрямі стали два видання правничого словника і його редакторство в україномовних правничих журналах «Часопис правничий» (1889–1905) та «Життя і право» (1928–1939). Кость Левицький писав про словники: «В році 1893 видав я «Німецько-руський словар висловів правничих і адміністраційних», накладом Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Отсе друге виданє являєть ся як поправлене і доповнене. Це значить, що розвиток нашої української мови не одно пережилось та й не вдержалось і треба було заступити тим, що сталось живим новим словом, а з другого боку належало пропустити ці вислови, що втратили своє первісне значінє або вийшли з уживання та на їх місце прийняти нові вислови, узгляндуючи найновіші законодавства.

Також протягом чверті століття змінився німецький правопис, а ще більше наш український правопис. От сі зміни мав я на увазі та старався їх узгляднити, так аби цей правничий словар поставити на рівні сучасної мови і правопису»¹⁰.

У 1884 р. Кость Левицький отримав ступінь доктора права у Львівському університеті.

Займався адвокатською діяльністю. Першою справою, яка зробила його одним із найбільш відомих українських адвокатів, була його участь як захисника в справі Січинського, який в знак протесту проти масового порушення та ігнорування виборчих прав українських виборців вчинив замах на намісника Галичини Потоцького¹¹. Виступи Костя Левицького, які були поширені тогочасною пресою по всій країні, переконливо продемонстрували неприпустимість зловживання владою представниками адміністрації та готовність українського народу до боротьби за свої права.

Усвідомлюючи необхідність економічного розвитку українського народу, Кость Левицький стає ініціатором розширення економічної діяльності «Просвіти» та створення цілого ряду інституцій, зокрема кооперативу «Народна торгівля», «Краєвого Союзу Кредитового» та ін.

У політичну діяльність Кость Левицький приходив у 1885 р., коли виступає разом з Олександром Огоновським, Юліаном Романчуком та ін. ініціатором та активним учасником створення політичного товариства «Народна Рада», секретарем якої його було обрано. Пізніше, коли на базі цього політичного товариства у грудні 1899 р. було створене Національно-Демократичне (Народне) Сторонництво, згодом перейменоване на Українську Національно-Демократичну Партію, яку Кость Левицький очолював до 1919 р. В ній активно працювали Іван Франко, Михайло Грушевський, Володимир Охримович, Євген Левицький, Вячеслав Будзинівський, Юліан Бачинський та ін. Кость Левицький став провідником політичного життя українців на західноукраїнських землях. Як депутат парламенту та Галицького крайового сейму, очолює українські депутатські групи. Він, завдяки своїм організаційним здібностям, завдяки власній титанічній праці та вмінню об'єднувати абсолютно різних за своїми поглядами і за темпераментом людей, зумів знайти не тільки правильну стратегію, а й правильну тактику, що вберегло галицьке суспільство від розпорошення сил на міжпартійну та міжособисту боротьбу.

Все це й обумовило роль і значення Костя Левицького в період створення української національної держави на українських землях, що входили до складу Австро-Угорської монархії – Західноукраїнської народної республіки.

Після окупації Польщею західноукраїнських земель та невтішного для українців та безперспективного для ЗУНР рішення міжнародних організацій Кость Левицький повертається в 1923 р. до Львова, де йому довелося пережити доволі важкі моменти, навіть радянське ув'язнення. При цьому він, не змінюючи своїх поглядів та переконань, до кінця життя залишався провідником та політичним лідером народу, відстоюючи його права і інтереси. За його переконанням: «Головна річ – спиратися на власні сили народної маси і спробувати спромогу свободної праці у всіх ділянках національного життя. Бо власна сила нації є найсильнішим аргументом у політиці представництва супроти держави, в якій народ живе, і супроти других народів»¹².

Кость Левицький залишався зі своїм народом в найскладніший час його життя. У період 17–22 вересня 1939 р., коли польська влада залишила Львів і до міста тільки вступили радянські війська, він створив та очо-

лив Український Допомоговий комітет. У його оцінці тогочасні події: «Це кара Божа на Польщу – за її насильства і знущання над нашим народом». Делегація на чолі з Костем Левицьким прибула до політичного представника радянської влади Міщенка та коменданта радянської частини у Львові генерала Іванова. «Ген. Іванов, що говорив по російськи, відповідаючи на промову д-ра К. Левицького, просив впливати на безпеку, спокій і порядок у місті і гарантував те саме іменем залогі». Пізніше Кость Левицький та ряд інших представників українського народу були арештовані. Декілька місяців він перебував у тюрмі у Львові, потім був відправлений в Москву, де його допитували та утримували на Луб'янці¹³.

Пізніше він повернувся до Львова. Це була така дивна і радісна для українців подія, що про неї написала навіть щоденна українська газета «Свобода» в Нью-Йорку під заголовком «Вирвалися з большевицької тюрми та уникнули смерті», повідомлячи: «В половині травня ц.р. випустили на волю з ославленої тюрми на Лублянці (т. зв. «внутренна тюрма НКВД») в Москві б. редактора «Діла» д-ра Івана Німчука й сеніора українських діячів д-ра Костя Левицького – обох по майже 20-місячнім ув'язненні»¹⁴.

Наступний етап політичної біографії Костя Левицького починається з Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року. Він – «найвизначніший політичний і суспільно-громадський діяч Галичини кінця XIX і початку XX ст., президент Української Національної Ради у Львові, створеної в липні 1941 р. як український передпарламент в наслідок Акту 3 червня 1941 р.»¹⁵.

Корисною була підтримка Українського Державного Правління урядом Української Держави та президентом Костем Левицьким, який, як згадує Ярослав Стецько, «після з'ясування йому мною наших планів заявив, що він щасливий, що може ще раз віддати свій труд і коли треба – життя Україні. Президент Левицький це був символ 1918 р. на ЗУЗ, в'язень Луб'янки, незламний патріот – сеньйор наших політичних діячів. Я подав йому у початкових загальних зарисах плян Ради Сеньйорів. Кость Левицький погодився прийняти головство Ради Сеньйорів з тим, що почесним головою мав стати Митрополит. Заявив мені, що він стоїть повністю до диспозиції Уряду і в кожній ситуації є готовий йому помогати. Цього він лояльно дотримувався і у кожній потребі служив радо своєю радою досвідченого державно-політичного мужа, який вмів цінувати власну гідність достойність своєї нації».

Така оцінка діяльності Костя Левицького прозвучала під час його похорону. «Після Богослужби виголосив глибоко обдуману промову о. мітрат д-р Йосиф Сліпий, починаючи її біблійним порівнянням: «Сорок літ вів Мойсей народ і не довів. Та своїми ясними очима побачив він ще цю обітовану землю з вершин гір. Так і Покійний – 50 літ провадив народ до обітованої землі – рідної державності і був мент, що таки її побачив. Він застав народ – народівців, а залишив його нацією, свідомою своєї мети. Був твердий у змаганнях, хоч і гнучкий політик...»¹⁶.

Суспільно-політична діяльність Костя Левицького та його інтелектуальна і зокрема правова спадщина, мають колосальне значення для сучасної України. Як державний діяч він невпинно сприяв становленню і розвитку української національної державності. Як правник, високо підносив роль права у суспільстві, насамперед з громадою пов'язуючи його поступ.

¹ Левицький К. Наш закон громадській або які ми маємо права і повинності в громаді. – Л., 1889. – С. V.

² Левицький К. Наша свобода або які ми маємо права. – Л., 1888. – С. 28.

³ Левицький К. Про сільські каси позичкові і щадниці. – Л., 1894. – С. 56.

⁴ К. Л. і Б. В. [Левицький К., Барвінський В.] Як вибрати посла до Краєвого Союму з куриї сільських громад? – Л., 1908. – С. 16.

⁵ Кость Антонович [Левицький]. Як вибрати посла до Ради Державної. – Л., 1891. – С. 3.

⁶ Перший рік парламенту загального голосування (1907–1908). – Л., 1908. – С. 3.

⁷ Левицький К. Діяльність нового парламенту в справах податкових. – Л., 1908. – С. 3.

⁸ Андрусяк Т. Г. Левицький Кость Антонович / Т. Г. Андрусяк // Енциклопедія сучасної України. – К., 2016. – Т. 16. – С. 663.

⁹ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914. З ілюстраціями на підставі споминів і документів. – Л., 1926. – С. 117.

¹⁰ Левицький К. Німецько-український правничий словар. Друге виправлене і доповнене видане. – Відень, 1920. – С. VI.

¹¹ Веселовський Я., Лозинський М. Як судили Мирослава Січинського. – Л., 1910. – 303 с.

¹² Левицький К. Мусимо зговоритися в нашій політиці. Президент др. Кость Левицький про політичне положення // Як на долоні. – Л., 3 жовтня 1937. – С. 1.

¹³ Німчук І. 595 днів советським в'язнем. – Торонто, 1950. – С. 17, 22, 56.

¹⁴ Свобода. Український щоденник. – № 247. – 1941. – 23-го жовтня. – С. 1.

¹⁵ Стецько Я. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державності України. – Торонто-Лондон, 1967. – С. 209, 230, 232.

¹⁶ Величавий похорон през. д-ра Костя Левицького // Краківські вісті. – № 257 (412). – 1941. – 13 листопада. – С. 5.

Резюме

Андрусяк Т. Г. Кость Левицький – правник і просвітитель.

У статті, присвяченій видатному українському громадському та політичному діячеві, адвокату та правникові Костю Левицькому, який започаткував та протягом десятиліть проводив роботу з підвищення рівня правової грамотності й культури українського народу, подається короткий виклад його організаторської, політичної, наукової та просвітницької діяльності.

Ключові слова: Кость Левицький, «Просвіта», «Часопись правнича», «Життя і право», ЗУНР, Українська Національна Рада у Львові.

Резюме

Андрусак Т. Г. Кость Левицкий – юрист и просветитель.

В статье, посвященной выдающемуся украинскому общественному и политическому деятелю адвокату и законодателю Костю Левицкому, который начал и в течение десятилетий проводил работу по подъему уровня правовой грамотности и культуры украинского народа, подается краткое изложение его организаторской, политической, научной и просветительской деятельности.

Ключевые слова: Кость Левицкий, «Просвита», «Часопись правнича», «Жизнь и право», ЗУНР, Украинская Национальная Рада во Львове.

Summary

Andrusyak T. Kost Levytsky is a lawyer and educator.

In the article that is dedicated to the prominent Ukrainian public and political figure, lawyer and legislator, Kost Levitsky, who began and carried out work to raise the level of legal skills and culture of the Ukrainian people for decades, a brief summary of his organizational, political scientific and educational activities is presented.

Key words: Kost Levytsky, “Prosvita”, “Legal Journal”, “Life and Law”, ZUNR, Ukrainian National Council in Lviv.